

Ігор Ковтун
(Переяслав-Хмельницький)

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОКАРАНЬ ТА ОБМЕЖЕНЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ ст. ПРИ РЕКРУТСЬКИХ НАБОРАХ ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ ЖЕРЕБУ

Стаття присвячена питанням ухилення рекрутів і новобранців від служби в армії Російської імперії та заходам, що приймалися законодавцем з метою недопущення зазначеного після введення жеребової системи рекрутських наборів. Досліджено положення окремих законодавчих актів Російської імперії стосовно системи призначення покарань за ухилення від рекрутських наборів шляхом жеребу. Окрему увагу приділено питанням призначення покарань для посадових осіб імперії за зловживання в питаннях надання відстрочок для населення. Зроблено акцент на покараннях для втікачів та окремим процедурним питанням поводження з такими порушниками.

У статті на основі аналізу ряду джерел робиться спроба прослідкувати певні особливості в розвитку законодавчої думки Російської імперії стосовно системи покарань при жеребовому порядку наборів.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі вивчення статей «Повного зібрання законів Російської імперії» дізнатися концептуальну направленість цього пласту інформації.

При написанні статті були використані загальнонаукові методи (аналізу та синтезу), історичні (проблемно-хронологічний), а також міждисциплінарний (соціально-історичний, юридичний та військово-історичний).

На наше переконання, найкращим способом відбування рекрутської повинності було б здійснення її за рахунок добровольців. Для того, щоб така система спрацювала, необхідним є створення відповідної економічної основи. Зроблено висновок, що основною функцією законодавця, а саме держави, як у часи Російської імперії, так і в сучасній Україні, є створення передумов, при якій повнолітні особи самі хотіли би йти до війська захищати власну державу. Саме підняття рівня патріотизму серед населення забезпечить країні надійних охоронців з числа її молодих громадян. На жаль, законодавці часів Російської імперії з цим не впоралися, навпаки, зробивши ставку на примусовий набір та комплектування війська.

Ключові слова: рекрут, військова служба, жеребова система рекрутських наборів, ухилення від проходження військової служби.

Необхідність військової реформи в сучасній Україні робить актуальним звернення до історії розвитку збройних сил та їх комплектування. У ХІХ ст. збройні сили Російської імперії комплектувалися на основі рекрутської повинності, забезпечення якої було одним з найважливіших державних завдань, а сама рекрутчина була найтяжчою серед повинностей імперії.

Перші роботи, спеціально присвячені рекрутській повинності, публікувалися ще в другій половині ХІХ ст., побіжно вона розглядається в працях правознавця ХІХ ст. М.М. Коркунова [8], далі питання комплектування збройних сил Російської імперії частково розглядалось у працях М.І. Богдановича [1, с. 1-12, 152-211]. Проте в зазначених дослідженнях, на нашу думку, не зроблено глибоких висновків та узагальнень, більше того, вони спрямовані в основному на загальний огляд системи.

Основа нашого дослідження полягає в тому, щоб на підставі аналізу нормативно-правової бази комплектування збройних сил Російської імперії шляхом здійснення жеребу

визначити основні елементи запропонованої законодавцем системи стримування та покарання за уникнення від служби у війську та ухилення від рекрутських наборів.

Рекрутська повинність в Російській імперії у досліджуваний період відправлялася за двома основними системами: черговою та шляхом здійснення жеребу. В обох випадках така повинність здійснювалась суспільством натурою і стосувалася всього населення, окрім тих осіб, на яких розповсюджувалися пільги [11]. Суть системи полягала в тому, що сім'ї надавали рекрутів по черзі, а черга визначалась кількістю осіб в сім'ї. Недоліки і складність чергової системи змусили уряд встановити інший порядок, який пізніше дістав назву «порядок набору шляхом здійснення жеребу», де вступ на службу визначався номером жеребу [9, с. 434]. Сутність системи здійснення жеребу полягала в тому, що не сім'ї, які складали основу суспільства, а окремі його члени мали відбувати рекрутську повинність після досягнення ними 20-21-го років [10, с. 379]. Складність і різномірність територіальних громад та сімей, які їх складали, наштовхнули законодавців на необхідність робити певні винятки [11]. Інколи зазначені винятки ставали причиною появи нерівномірності у розподілі навантаження на членів одного і того ж суспільного стану, що автоматично потягло за собою практику, коли винятки та пільги для одних ставали обтяженням для інших, при цьому жодної компенсації отримано не було [2, сс. 580–605.]. Така ситуація призводила до численних порушень і намагань уникнути рекрутських наборів зі сторони селян [14]. Зважаючи на численні звернення з боку губерній, законодавці запропонували ряд заходів, які мали на меті якщо не викоринити практику уникнення служби, то хоча б зменшити кількість таких зловживань.

Нами було досліджено питання здійснення покарань за уникнення від рекрутської повинності після введення в дію процедури рекрутських наборів відповідно до жеребу. У 1838 р. в Російській імперії розпочалося поступове введення «жеребового порядку відправлення рекрутської повинності» для державних селян [12], з 1853 р. – для міщан [2, с. 580]. Автоматично введення жеребового порядку потягло за собою необхідність часткового реформування процедури накладення стягнень та покарань за уникнення від військової служби. Законодавець запропонував поступове введення рекрутських наборів відповідно до жеребу. На першому етапі така процедура сприймалась як тимчасове явище, яке покликане було перевірити, наскільки дієвим може стати механізм жеребу. Першим серйозним законодавчим актом у цьому значенні автор вважає височайше затверджені правила введення жеребового порядку в містах та містечках [3]. П'ятий розділ зазначених Правил регулював питання стягнень і покарань. Загальним статутом про рекрутську повинність, а саме статтями 583-628, визначалось покарання за порушення при рекрутських наборах [4, сс. 501–657, 501]; відповідно стаття 84 залишала визначену Статутом систему покарань і при жеребових наборах [3, с. 604]. Однак при цьому було зроблено ряд уточнень, першим з яких ми пропонуємо вважати регулювання системи покарань для державних службовців, а саме: якщо дії міського голови чи члена загального Присутствія Думи, рекрутського старости, писарів чи інших відповідальних службовців спричинять уникнення рекрутської повинності з боку визначених жеребом осіб, тоді такі особи карались відповідно до статей 1917 та 2204 Уложення про покарання [13, с. 739, 880]. До таких зловживань нами віднесено внесення змін до списків складу сімейств, їх віку, фізичного стану, наявності хвороб чи інших даних, що дозволяли уникнути військової служби. Державні службовці Казенної Палати, які відповідали за затвердження призовних списків чи жеребових списків, дії яких призводили до уникнення військової служби чи неправильного призначення на таку службу, несли відповідальність відповідно до діючого законодавства, причому їх провина прирівнювалась до так званих посадових злочинів. Каралися ті, хто видавав незаконні відстрочки особам, визначеним в рекрути, чи документи, які дозволяли взагалі уникнути служби у війську. Винні в переховуванні втікачів та у невчасній передачі їх відповідним органам карались відповідно до загальних правил, а саме Рекрутського Статуту, статті 609 [4] та Уложення про покарання, статей 559, 560, 566

[13]. Така сама система покарань вводилась і для жителів західних губерній: Віленської, Вітебської, Волинської, Гродненської, Київської, Ковенської, Мінської, Могилевської та Подольської [5, с. 605].

Попередньо викладені положення зробленого нами аналізу на основі указів, які вводили жеребів порядок у здійсненні рекрутської повинності до 1854 р., використовувалися як можливий тестовий варіант організації рекрутських наборів з метою удосконалити та дещо спростити зазначену процедуру в її організації та подальшому контролі. Такі правила постійно доопрацьовувались та по можливості вдосконалювались, адаптувались до місцевих особливостей здійснення рекрутських наборів. На основі напрацьованого матеріалу законодавець об'єднав та узагальнив весь напрацьований досвід місцевих органів, відповідальних за організацію та проведення рекрутських наборів, об'єднавши їх в один фундаментальний документ, який мав регулювати жеребів порядок здійснення рекрутської повинності так само, як і в частині, що стосується процедури накладення стягнень та покарань за уникнення військової служби. Таким чином, 9 червня 1854 р. було підготовлено та розіслано височайше затверджене Положення про жеребів порядок відправлення рекрутської повинності в дільницях державних селян та інших осіб, які належали до відомства державної власності [6, с. 568]. Зазначений документ, відповідно до припису, заміняв всі інші тимчасові акти та вводив єдині уніфіковані правила, якими мали користуватись усі органи державної влади. Законодавець залишав за собою право вносити корективи та доповнення до Положення [6]. На основі зазначеного акту нами зроблено аналіз системи покарань і стягнень, які накладались на рекрутів, осіб, які підлягали жеребу, та посадовців, відповідальних за проведення наборів.

Жорстко регулювалися питання втікачів. Їх віддавали в рекрути незалежно від віку, навіть найвищої його межі. Про зазначене посадовці на місцях мали повідомляти селянам якомога частіше. Ми звертаємо увагу на той факт, що кожен селянин, який не мав законних підстав уникати жеребу, мав після оголошення набору якнайшвидше повернутися на місце свого постійного перебування, якщо на час здійснення набору він з тих чи інших причин був відсутнім. В іншому разі жереб тягнувся замість нього. Якщо за номером жеребу він мав бути відданим у рекрути і в призначений час не з'являвся в місце набору, тоді його вважали втікачем на рівні з іншими порушниками. Замість нього в рекрути віддавався наступний за жеребом. Процедура визначення такої особи визначалася так: якщо рекрутів слід було набрати 25 і набір закінчувався на 26-му, але номер 5 за жеребом не з'явився, тоді в рекрути брали 26 осіб і того, хто витягнув 26-й номер, вважали піджеребовим [6, с. 591]. У випадку, коли втікач з'являвся на місці набору не пізніше як на третій день з моменту визначення його рекрутом, тоді таку особу без жодних додаткових процедур віддавали в рекрути, а того, хто був узятий на його місце, піджеребовим, відпускали. Якщо ж рекрутська партія вже була відправлена, тоді втікача все одно відправляли в рекрути, а сім'ї піджеребового давалася відповідна рекрутська квитанція [6]. Законодавці передбачили, що втікача після затримання, незалежно від його віку, слід було віддавати в рекрути, незважаючи на те, скільки часу пройшло з моменту фактичного набору. При цьому, звертаємо увагу на ряд додаткових покарань, які визначалися для такого втікача, незалежно від часу його затримання і часу, котрий минув з моменту фактичного набору. Перш за все, рекрут позбавлявся можливості отримання відстрочки від призову. Після направлення на місце постійної служби під наглядом військового керівника рекрут отримував від 30 до 40 ударів різками. Припис про здійснення покарання разом з іншими необхідними даними вносився у формулярний лист рекрута, тобто супроводжуючий документ, який передавався з місця набору в канцелярію місця служби. Таким чином, на місці постійної служби рекрута були відомі всі необхідні його дані разом зі списком стягнень і покарань, які мав отримати рекрут чи отримував до того. Законодавці, як покарання, унеможливлювали стандартний вихід на пенсію рекрута після закінчення терміну його служби. Такий рекрут прирівнювався до оштрафованих нижніх чинів з відповідним поведінням після здійснення

злочину. Після звільнення його направляли на поселення до Сибіру чи іншої віддаленої губернії. Фізичну здатність чи нездатність до несення служби визначали на місці набору. Якщо рекрут виявлявся не здатним до несення стрійової чи не стрійової служби, тоді призначалось діяти на основі положень статей 607 та 608 Рекрутського статуту [4].

Нами визначено, що існував єдиний випадок, при якому рекрут не підпадав під дію системи стягнень та покарань за свої порушення. Мова йде про ситуацію, при якій рекрут добровільно з'являвся в місці набору, якщо він визначався як такий, що може тягнути жереб і, відповідно, бути направленим на службу. Звичайно ж, покарання не накладалось, якщо жереб не випадав на такого рекрута. При цьому наголошуємо, що втікач мав надати переконливі докази законної своєї відсутності при проведенні жеребу. Мова йшла про непереборні обставини: тяжка хвороба чи утримання під вартою [6, с. 590].

Окремої уваги, на нашу думку, заслуговують питання регулювання видачі документів на звільнення або тимчасову відлучку з місця постійного проживання молодих осіб, що законом визначались як кандидати на найближчі рекрутські набори, черговий та наступні за ним. Необхідність дослідження зазначеного питання викликана тим, що саме існування таких документів та спеціальних процедур їх видачі з боку посадових осіб нижчої ланки була приводом для частих випадків зловживань з боку керуючих органів, що відповідно до законодавства імперії мали право видавати такі документи. Видача таких документів була прерогативою Волосних управлінь. Законодавці передбачили ряд умов, при яких документи на тимчасову відлучку з місця проживання для осіб, які підлягали жеребу, видавались безперешкодно. Перш за все, незалежно від інших обмежень, в кожному такому документі відзначалось, що особа, яка є його власником відповідно до чинного законодавства, підлягає рекрутському жеребу в черговий або наступний за ним набори [6, с. 590]. Крім того, в документ вносились дані стосовно місця та часу майбутнього набору. На наше переконання, такі дані вносились з метою уникнути зловживань з боку керівників, на території яких тимчасово переміщувались робітники з числа здатних в рекрути. Маючи на руках такий документ, керівник чи власник вже не міг затримати робітника, так як йому було необхідно повернутися в попередній стан з метою участі в жеребі. Особа, яка підлягала черговому жеребу, отримувала дозвіл на тимчасове переміщення терміном, не більше ніж на 6 місяців, якщо наступний набір планувався через рік, тоді дозвіл видавався не більше, ніж на 12 місяців.

Наголошуємо на цілковитій забороні законодавцем видавати тимчасові паспорти на відлучку до повного завершення поточного набору. Суворо каралась підrobка документів чи видача паспортів іншими органами, в компетенцію яких такі функції не входили. Нами звернуто увагу на статтю 120, яка визначала покарання для посадовців, які порушували умови положень діючого законодавчого акту [6, с. 601]. Винні в переховуванні та допомозі втікачам каралися відповідно до загальних норм, визначених статтею 609 Рекрутського статуту [10]. Вважаємо справедливим положення, за яким піджеребового рекрута, після арешту втікача, мали передати на місце його постійного проживання без жодних додаткових процедур [6, с. 591].

Частими були випадки, коли селянин, який підлягав жеребу через об'єктивні причини, не міг бути направлений у рекрути або навіть бути присутнім при жеребу. Наприклад, причиною могла бути хвороба. У такому випадку законодавці визначили контролювати фізичний стан рекрута. Після одужання його направляли в рекрути без проведення жеребу. Це стосувалося і випадків, коли селянин хворів затяжною хворобою; тоді «он представляется к сдаче немедленно по выздоровлению... хотя бы выздоровление последовало не раньше нескольких лет; даже до тридцатипятилетнего возраста надлежит продолжить считать его рекрутом» [6, с. 591]. Схожу ситуацію автор відзначає і з випадками, коли кандидат у рекрути мав нижчий від необхідного зріст. Селянин звільнявся тимчасово від призову, при цьому Волосне зібрання мало протягом двох років відслідковувати такого селянина, і якщо він підростав до потрібного зросту, його негайно направляли в рекрути без жодного жеребу. Законодавці залишили в дії тимчасове положення стосовно покарання

відповідно до статей 1917 та 2204 Уложення про покарання [13] осіб, які видавали незаконні відстрочки особам, визначеним у рекрути, чи документи, які дозволяли взагалі уникнути служби у війську [6, с. 601]. Положення про введення жеребового порядку були продубльовані і для жителів Лифляндської, Естляндської та Курляндської губерній [7, с. 632].

На наше переконання, найкращим способом відбування рекрутської повинності було б здійснення її за рахунок добровольців. Для того, щоб така система спрацювала, вважаємо необхідним налагодження такої системи, в якій на територіальну громаду, що складалася б не менш як з однієї тисячі осіб, було покладено обов'язок стосовно збору коштів, достатніх для фінансової винагороди добровольцям. Вважаємо, що основною функцією законодавця, а саме держави, як у часи Російської імперії, так і в сучасній Україні, є створення передумов, при якій повнолітні особи самі хотіли би йти до війська захищати власну державу. Саме підняття рівня патріотизму серед населення забезпечить країні надійних охоронців з числа її молодих громадян. На жаль, законодавці часів Російської імперії з цим не впоралися, навпаки, зробивши ставку на примусовому наборі та комплектуванні війська. Залишимо за собою право на надію, що сучасні державотворці в Україні не повторять помилок імперських чиновників і дадуть можливість українцям з власної волі йти на захист кордонів своєї держави.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Богданович М.И. Столетие военного министерства 1802-1902. Главный штаб. Исторический очерк. Комплектование войск в царствование императора Александра I. – Т. IV. – Ч. 1. – Кн. 1 / М.И. Богданович. – СПб., 1902. – 740 с.
2. Высочайше утвержденные Правила об учреждении рекрутского жеребьевого порядка в городах, посадах и местечках: 25 ноября 1853 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 28 (часть первая). – №.27727. – 704 с.
3. Высочайше утвержденные Правила об учреждении рекрутского жеребьевого порядка в городах, посадах и местечках: 25 ноября 1853 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 28 (часть вторая). – №.27727. – 704 с.
4. Высочайше утвержденный Устав Рекрутский: Именной указ, данный Сенату, 28 июня 1831 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 6 (часть первая). – №.4677. – 790 с.
5. Высочайше утвержденные Правила об учреждении рекрутского жеребьевого порядка в участках граждан и однодворцев Западных губерний: 25 ноября 1853 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 28 (часть вторая). – №.27728. – 704 с.
6. Высочайше утвержденное Положение о жеребьевом порядке отправления рекрутской повинности в участках государственных крестьян и других поселян ведомства государственных имуществ: 9 июня 1854 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 29 (часть вторая). – №.28331. – 910 с.
7. Высочайше утвержденные Правила о жеребьевом порядке отправления рекрутской повинности в Лифляндской, Эстляндской и Курляндской губерниях: 9 июня 1854 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 29 (часть вторая). – №.28332. – 910 с.
8. Коркунов Н.М. Опыт истории отправления личной повинности в России от начала государства до издания рекрутского устава, с 862 по 1831 год / Н.М. Коркунов. – СПб., 1850. – 408 с.
9. О порядке призыва к рекрутскому жеребью одиночек и двойников в городских и однодворческих участках: Мнение Государственного Совета, 12 декабря 1860 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 35 (часть вторая). – №.36389. – 634 с.

10. Об изменении возраста, определенного для молодых людей, как призываемых к рекрутскому жеребью, так и идущих охотою в военную службу, за свои семейства: Мнение Государственного Совета, 23 октября 1861 г. // Полное собрание законов Российской империи. Собрание второе. – Т. 36 (часть вторая). – №.37520. – 634 с.

11. Иванов Ф.Н. Льготы и изъятия от рекрутской повинности в России в XVIII–XIX вв. / Ф.Н. Иванов // Вестник Тюменского государственного университета. – 2010. – № 1. – с. 21–27.

12. Редигер А.Ф. Рекрутская повинность / А.Ф. Редигер // Энциклопедия военных и морских наук. – Т. VI. – СПб., 1892. – 296 с.

13. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных: отпечатано в типографии второго отделения Канцелярии. – СПб., 1845. – 922 с.

14. Центральний державний історичний архів України, м. Київ. Ф. 533, оп. 1, спр. 1746 – Дело о принятии в рекруты людей только здорового и крепкого сложения.

REFERENCES

1. Bogdanovich M.I. Stoletie voennogo ministerstva 1802-1902. Glavnyiy shtab. Istoricheskiy ocherk. Komplektovanie voysk v tsarstvovanie imperatora Aleksandra I. – Т. IV. – Ch. 1. – Kn. 1 / M.I. Bogdanovich. – SPb., 1902. – 740 s.

2. Vyisochayshe utverzhdennyye Pravila ob uchrezhdenii rekrutskogo zherebevogo poryadka v gorodakh, posadah i mestechkakh: 25 noyabrya 1853 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 28 (chast pervaya). – №.27727. – 704 s.

3. Vyisochayshe utverzhdennyye Pravila ob uchrezhdenii rekrutskogo zherebevogo poryadka v gorodakh, posadah i mestechkakh: 25 noyabrya 1853 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 28 (chast vtoraya). – №.27727. – 704 s.

4. Vyisochayshe utverzhdennyiy Ustav Rekrutskiy: Imennoy ukaz, dannyy Senat, 28 iyunya 1831 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 6 (chast pervaya). – №.4677. – 790 s.

5. Vyisochayshe utverzhdennyye Pravila ob uchrezhdenii rekrutskogo zherebevogo poryadka v uchastkakh grazhdan i odnodvortsev Zapadnykh guberniy: 25 noyabrya 1853 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 28 (chast vtoraya). – №.27728. – 704 s.

6. Vyisochayshe utverzhdennoe Polozhenie o zherebevom poryadke otpravleniya rekrutskoy povinnosti v uchastkakh gosudarstvennykh krestyan i drugih poselyan vedomstva gosudarstvennykh imuschestv: 9 iyunya 1854 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 29 (chast vtoraya). – №.28331. – 910 s.

7. Vyisochayshe utverzhdennyye Pravila o zherebevom poryadke otpravleniya rekrutskoy povinnosti v Liflyandskoy, Estlyandskoy i Kurlyandskoy guberniyah: 9 iyunya 1854 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 29 (chast vtoraya). – №.28332. – 910 s.

8. Korkunov N.M. Opyit istorii otpravleniya lichnoy povinnosti v Rossii ot nachala gosudarstva do izdaniya rekrutskogo ustava, s 862 po 1831 god / N.M. Korkunov. – SPb., 1850. – 408 s.

9. O poryadke prizyiva k rekrutskomu zherebyu odinochek i dvoynikov v gorodskikh i odnodvorcheskikh uchastkakh: Mnenie Gosudarstvennogo Soveta, 12 dekabrya 1860 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 35 (chast vtoraya). – №.36389. – 634 s.

10. Ob izmenenii vozrasta, opredelennoho dlya molodykh lyudey, kak prizyivaemykh k rekrutskomu zherebyu, tak i idushchikh ohotoyu v voennuyu sluzhbu, za svoi semeystva: Mnenie Gosudarstvennogo Soveta, 23 oktyabrya 1861 g. // Polnoe sobranie zakonov Rossiyskoy imperii. Sobranie vtoroe. – Т. 36 (chast vtoraya). – №.37520. – 634 s.

11. Ivanov F.N. Lgotyi i izyatiya ot rekrutskoy povinnosti v Rossii v XVIII–XIX vv. / F.N. Ivanov // Vestnik Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – №1. – s. 21–27.
12. Rediger A.F. Rekrutskaya povinnost / A.F. Rediger // Entsiklopediya voennyih i morskikh nauk. – T. VI. – SPb., 1892. – 296 s.
13. Ulozhenie o nakazaniyah ugovolnyih i ispravitelnyih: otpechatano v tipografii vtorogo otdeleniya Kantselyarii. – SPb., 1845. – 922 s.
14. Tsentralniy derzhavniy Istorichniy arhiv UkraYini, m. KiYiv. F. 533, op. 1, spr. 1746 – Delo o prinyatii v rekrutyi lyudey tolko zdorovogo i krepkogo slozheniya.

Ковтун И. Законодательное регулирование наказаний и ограничений в Российской империи у XIX в. при рекрутских наборах жеребьевым порядком.

Статья посвящена вопросам уклонения рекрутов и новобранцев от службы в армии Российской империи и мерам, принимавшимся законодателем с целью недопущения подобного после введения жеребьевой системы рекрутских наборов. Было проведено исследование положений некоторых законодательных актов Российской империи касательно системы наказаний за избежание от рекрутских наборов при производстве жребия. Отдельное внимание уделено вопросам назначения наказаний для служебных лиц империи за злоупотребление в вопросах предоставления отсрочек для населения. Сделано ударение на наказаниях для беглых рекрутов по отдельным процедурным вопросам касательно мер поведения с такими нарушителями.

В статье на основе анализа ряда источников делается попытка проследить определенные особенности в развитии законодательной мысли Российской империи касательно системы наказаний при жеребьевом порядке.

Цель исследования состоит в том, чтобы на основе изучения статей «Полного собрания законов Российской империи» выяснить концептуальную направленность этого пласта информации.

При написании статьи были использованы общенаучные методы (анализа и синтеза), исторические (проблемно-хронологический), а также междисциплинарные (социо-исторический, юридический и военно-исторический).

На наше убеждение, лучшим способом прохождения рекрутской повинности было бы осуществление ее за счет добровольцев. Для этого необходимо создание соответствующей экономической базы. Также сделан вывод, что основной функцией законодателя, а именно государства, как во времена Российской империи, так и в современной Украине, есть создание условий, при которых совершеннолетние лица сами хотели бы идти в армию защищать собственное государство. Сам факт роста уровня патриотизма среди населения обеспечит стране надежных защитников среди ее молодых граждан. К сожалению, законодатель времен Российской империи с этим не справился, сделав ставку на принудительный набор и комплектацию армии.

Ключевые слова: рекрут, военная служба, жеребьевая система рекрутских наборов, уклонение от военной службы.

Kovtun I. Legislation regulation of punishment system in Russian empire in XIX century during recruit organization with ticket system.

The article deals with recruits and conscripts' avoidance of military service in Russian Empire army and the measures taken by the legal authorities to prevent such occurrences after implementation of ticket system of recruit organization. The basis of our research consists of analysis of legislation base on military service in Russian Empire. The author tried to investigate the main elements of authority punishment for evasion of military service.

On the basis of sources analysis the attempt to trace the specific features in the development of legislation in Russian empire concerning punishment in ticket system of recruiting is made.

The purpose of the research is on the basis of study «Complete Collection of Laws of the Russian Empire» publications to make complex historiographical analysis, to clarify conceptual orientation of this informational layer.

During the article preparation general scientific methods (analysis and synthesis), historical (problem-chronological) and interdisciplinary (socio-historical, legal and military-historical) were used.

On our persuasion the best method of military service is on a voluntary basis. For such system worked, we consider to form some economical basis for volunteers. The same time we consider that the basic function of legislator, as well as in the days of Russian Empire and in modern Ukraine, is creation of pre-conditions, when adult persons would like to go to the army to protect their own state. The self raising level of patriotism among the population of Ukrainians will provide in our state huge amount of reliable guards. Unfortunately, the legislator in Russian Empire did not manage with it, on the contrary forcing its habitants to serve in the army.

Keywords: *recruit, military service, ticket system of recruit organization, avoidance of military service.*

Одержано 8.10.2014.